

אמנות גדולה צומחת מן החצרות האחוריות

שי רודין

לאה איני, בת המקום. כנרת/זמורה ביתן, 173 עמ' (הקובץ מונה 285 עמ').

הגיבורות של לאה איני נחושות, חרף מיקומן ושוליותן, להציל את העולם. ואם לא להצילו, אז לפחות לשנותו. כבר ברומן הראשון של איני, **גאות החול** (1992), מסרבת הגיבורה להפנים את הקוד החברתי הישראלי הקורא לאלמנות להתגבר על אבלן ו"להמשיך הלאה". לא זו בלבד שהיא אינה ממשיכה הלאה,

היא אף נסוגה אל תוך בית הקברות, נצמדת אל בן זוגה שהכול מפצירים בה להשתחרר מזכרו. גיבורת **סדומאל** (2001), ששרדה התעללות מינית מצד אב שוטר, רואה בעצמה שופטת. היא מענישה את אמה על שתיקתה, ובהמשך, מענישה קשיש המטריד את אמה ה"מאמצת". אף כתיבתה של איני לנוער, מעלה על

ד"ר שי רודין, מרצה לספרות עברית במכללת לוינסקי לחינוך ובמכללה האקדמית לחינוך גורדון. ספרו **אלימויות: על ייצוגיה של האלימות בספרות העברית החדשה**, ראה אור בהוצאת רסלינג.

חדש, אייב מחוות התנינים בהוואי, אולם היא שוכחת פרט עיקרי וחשוב: סמוקי אינה יכולה להתנתק מכלבי הים שלה, מאחותה, שרלוט, ומשני אחייניה. מול מבטם המתנשא של הסובבים בולטת, לכל אורך הרומן, תודעתה של סמוקי המנסה למצוא פתרון למשבר ולהיטיב את חייהם של שרלוט קשת היום (וכפויית הטובה) ושל אחייניה. וכאן מתגלה הפער בין הסובבים את סמוקי וחושבים שהיא "מוגבלת שכלית", לבין עיסוקה בהצלת קרוביה ובניסיונותיה לשנות את חייה אחותה. השתיים, ילדות מוכות, הופרדו בילדותן, וסמוקי ניצלה מביתה האלים. אולם שרלוט משעתקת את דפוס חייה בילדותה כשהיא בונה קשר זוגי עם פושע אלים. ניכר, כי סמוקי מודעת למגבלותיה, אולם נלחמת בהן. היא עושה זאת למען היקרים לה, וכלל אינה עסוקה במחשבה על עתידה שלה, על גורלה. היא "אחרת", אולם ארוגה מאחריות, ונוסף על בני משפחתה היא נחושה להגן גם על כלבי הים שלה. המתבוננים מבחוץ רואים בהם אוסף מתכות, או חפצי אמנות, אולם היא רואה בהם ישויות חיות הנזקקות להגנתה.

ביצירה זו, המרשימה מבין יצירותיה של איני, היא מצליחה לעשות שימוש נרחב באמנות המיקוד, כך שהקורא מסוגל לאפיין את הדמויות השונות

נס נערות המסרבות להתיישר לפי צו קבוצת השווים. ברומן היי יולי (1995), מעדיפה הנערה-הגיבורה לסייע לנהג משאית הגלידות (לאחר שמנוע המשאית מתקלקל), אינה מצטרפת לעדת חבריה הממתינים שהנהג המתוסכל יחלק להם גלידה בעקבות הקלקול במנוע, ומשלמת על כך בחרם, שכן סיועה מונע מהם את התשורה המיוחלת. ועל אף התבנית החוזרת, נדמה כי הרומן הקצר **בת המקום** (2014), מביא שתי אמנויות משל איני לכלל שלמות: אמנות עיצוב הגיבורה ה"אחרת" ואמנות כתיבת הרומן.

הקשר לכלבי הים

סמוקי, גיבורת הרומן, היא צעירה בת 29 המוגבלת בשכלה. במשך עשרים שנה היא חיה עם פטרוניתה, רייצ'ל סולומון, קשישה יהודייה ניצולת שואה, בעיירה שכוחת אל באורלנדו. באותן שנים, היא מגלה את האמנות ולמעשה, הופכת שאריות של לוחות מתכת אותן היא מוצאת במזבלה, לכלבי ים. במקביל, נוטעת בה רייצ'ל האוהבת והסבלנית את זרעי ההתמודדות עם העולם, העתידים לנבוט ברגע בו מתחיל ההווה הסיפורי, לאחר מותה. אמנם, פטרוניתה דואגת לסמוקי לפטרון

של שרלוט, מתאפיינים במוגבלות, בעוד הנשים עסוקות בהישרדות וכן בהתעלמות מהאלימות הגברית.

גדלות הנפש של סמוקי

ברומן קיימת אנלוגיה ברורה בין שרלוט, האחות האכזרית והאם הכושלת, לבין סמוקי, האחות הרגישה והדודה האמפטית המצילה את אחייניה במקומות בהם כושלת אמם. בכל מפגש של סמוקי עם דמות אחרת, ניכר כי היא זו המתפקדת כמצילה, כמתקנת. היא מצילה את רייצ'ל מחיי בדידות וחולי ומהווה עבורה את בתה, במציאות שבה רייצ'ל אינה מכירה בבנה שהפך לבתה; היא מצילה את אחייניתה מאונס אכזרי; ומנסה, כאמור, לשקם את חיי אחותה. גדלות הנפש של סמוקי היא העשן העולה מעל חייהן של הדמויות ביצירה. זוהי מעין התגלות אלוהית של טוב לב חסר אינטרסים, ומכאן המוטו של היצירה, הלקוח מן הרומן **מכתבים מנסיעה מדומה** ללא גולדברג (1937): "יש משהו משותף לשלג ולעשן – המעוף, טשטוש הצורה, התנועה הנצחית." התנועה הנצחית ברומן היא זו של נפשה ולבה של סמוקי. זוהי תנועה מתוך אהבה נטולת רציונליות גם כלפי אלה שאינם ראויים לכך. זוהי ההוכחה, כי

המקיפות את סמוקי, כמו גם את סמוקי עצמה. לעתים, המספרת משקיפה על הדמויות, לעתים, נכנסת לתודעתן, לעתים, מתארת את מעשיהן, עד כי העולם המתואר עולה לנגד עיני הקורא במוחשיות רבה. הסיפור משויך מרחבית לאורלנדו, אולם יש בו על-זמניות המקשה לתארך את היצירה, וזאת במתכוון, שכן יש בו אוניברסליות שהיא פועל יוצא של ההתבוננות ביחסה של החברה אל ה"אחרת" ובעיקר, באופן שבו סמוקי מנסה לנצח את מגבלותיה.

ה"אחרת", גיבורת הרומן, היא רק אחת מפסיפס ה"אחרויות" הנגלות בהדרגה בפני הקורא. לאחר מות רייצ'ל, חוזרת לעיירה בתה, ליאה, לאחר שעברה ניתוח לשינוי מין. סמוקי, שהקורא מצפה כי תתקשה לעכל שינוי דרמטי שכזה, לא זו בלבד שאינה נרעשת, אלא דווקא זוכה לרגע אחד של תקווה. אם ליאו הצליח להפוך לליאה, הרי שאולי תוכל היא להפוך ל"נורמלית". ליאה מבהירה לסמוקי כי תיקון כזה אינו אפשרי, עדיין, אולם הקורא העוקב אחר סמוקי תוהה מיהו בעצם המוגבל ברומן? במקום זה יש לחדד כי הגברים בעיירה, המיוצגים על ידי ג'וש, הנער סוטה המין, השריף שיחסו אל סמוקי מבזה, אביהן המכה של שרלוט וסמוקי ובן-זוגה המתעלל

מי שנתפס כמוגבל על ידי הסובבים הוא, למעשה, נעלה עליהם ומאיר ביתר שאת את מוגבלותם הרגשית. רציו מול רגש מועמדים זה מול זה לכל אורך הרומן המופתי, הנקרא בפליאה המלווה במתח ובחרדה, שכן אצל איני היצירות נוטות אל הטראגי והקטסטרופלי. אולם המסע שעובר הקורא, הנצמד לתודעה אחרת, הוא מסע שכולו יופי. ומעבר לסיפור הקונקרטי עולה סיפור מקביל, סיפורה של האמנית היוצרת כלבי ים מחלקי גרוטאות ובונה מהם עולם. זוהי אמנות אלטרנטיבית, מלאת עיניים, בדומה לכלב הים העשוי מחורים דמויי עיניים, אמנות שתפקידה לחדד את ראייתו של הנמען. סמוקי וכלבי הים משולים במידת מה ללאה איני ולרומנים שלה, העוסקים בנשים "אחרות" ומתמקדים בשוליים, אך לא מתוך שאיפה לתיעוד סוציולוגי כי אם למען הסטת המבט אל מה שנותר בלתי מובט. וכפי שלמדנו לאחר קריאת **ורד הלבנון** (2009), אמנות גדולה צומחת מתוך חצרות אחוריות.

